

Hafız-ı Şirazi'nin Bir Gazeli Üzerine Değerlendirme: Aşk Herkesin Başında: Kimi Cefâda, Kimi Sefâda

An Evaluation on One of The Lyrics of Hâfız Şirâzi: Love is in The Minds Of Everyone, Some Take Pleasure, Some are in Trouble

Ömer İNCE¹

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, Buca Eğitim Fakültesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Türkiye, omer.ince@deu.edu.tr, (<https://orcid.org/0000-0002-1579-3141>)

Geliş Tarihi: 04.03.2019

Kabul Tarihi: 05.07.2019

ÖZ

Edebiyatımızın önemli konularından biri de bir metni bir şiiri anlama ve açıklama meselesidir. Özellikle metin değerlendirme ve açıklamalarında ortak bir yaklaşım biçimi ve metodun olmayışı birçok araştırmacıyı yeni arayışlara yöneltmiştir. Muhtelif metne yaklaşım kuramlarından hareketle, temelde problemin geleneksel ve modern olarak adlandırılan bir ikilem içinde olduğu görülmektedir. Ancak klâsik edebiyat bağlamında modern metin inceleme yöntemine yakın çalışmalar yeterince yaygınlaşmamıştır. Bu sebeple de klâsik Türk edebiyatı metin şerhi çalışmalarında uygulanan, geleneksel ve modern şerh yaklaşımlarını birlikte kullanan bir “şerh metodu” da oluşturulamıştır.

Hafız-ı Şirâzi, Klasik Türk Edebiyatı şairlerini etkileyen önemli İran şairlerinden biridir. XIV. yy.da yaşamış olan şair (Ö.1390), ölümünden sonra da şöhretinden bir şey kaybetmemiştir. Hâfız, İslam coğrafyasında en çok sevilen şairlerden biri olmuştur. Anlam derinliği olan şiirler söylemedeki üstün kabiliyeti her meşrepteki insanlar tarafından sevilme sebeplerinden birisi olmuştur. Hâfız-ı Şirâzi'nin ölümünden sonra sevenleri tarafından 400 civarında gazeli bir araya getirilerek meşhur divanı meydana getirilmiştir. Hâfız Divanı Osmanlı ve İran medreselerinde asırlarca okutulmuş, üzerine birçok şerh yazılmıştır. Bu nitelikleriyle Hafız Divanı her kesim tarafından çok okunmuş ve sevilmiştir. Dili ve üslubunu birlikte karşılamak üzere “Lisâne'l-ğayb” ünvanı verilen Hâfız'ın şiirleri çok geniş bir coğrafyaya yayılmıştır.

Anahtar kelimeler: Hafız-ı Şirâzi, klâsik edebiyat, gazel, şerh.

ABSTRACT

As it is known, one of the important subjects of our literature is the question of understanding and explaining a poem. The lack of a common approach and method, especially in text evaluation and explanation, has led many researchers to search for new ones. From the theories of approach to various texts, it is seen that the problem is basically in a dilemma called traditional and modern. However, in the context of classical literature, studies close to the method of modern text analysis have not become widespread enough. For this reason, a “commentary method an, which uses traditional and modern commentary approaches in classical Turkish literature text commentary studies, has been created.

Hafız-ı Şirâzi, is one of the important Iranian poets who influenced the poets of Classical Turkish Literature. XIV. The poet who lived in the 16th century (Ö.1390) did not lose anything after his death. Hâfız was one of the most popular poets in Islamic geography. His superior ability to say poems with a depth of meaning has been one of the reasons why people in every pasture are loved. After the death of Hâfız-ı Şirâzi, around 400 ghazals were brought together by his lovers and his famous divan was formed. Hâfız Divanı was taught in Ottoman and Iranian madrasas for centuries and many commentaries were written on it. With these qualities, Hafız Divanı has been read and loved by every segment. Hâfız's poems, which were given the title of â Lisâne'l-ğayb üzere to meet the language and style together, spread over a wide geography.

Key words: Hafız-ı Şirâzi, classical literature, gazel, commentary.

GİRİŞ

Hafız-ı Şîrâzi, Klasik Türk Edebiyatı şairlerini etkileyen önemli İran şairlerinden biridir. XIV. yy.da yaşamış olan şair (Ö.1390), ölümünden sonra da şöhretinden bir şey kaybetmemiştir. Hâfız, İslam coğrafyasında en çok sevilen şâirlerden biri olmuştur. Anlam derinliği olan şiirler söylemedeki üstün kabiliyeti her meşrepteki insanlar tarafından sevilme sebeplerinden birisi olmuştur. Hâfız-ı Şîrâzi'nin ölümünden sonra sevenleri tarafından 400 civarında gazeli bir araya getirilerek meşhur divanı meydana getirilmiştir. Hâfız Divanı Osmanlı ve İran medreselerinde asırlarca okutulmuş, üzerine birçok şerh yazılmıştır. Bu nitelikleriyle Hafız Divanı her kesim tarafından çok okunmuş ve sevilmiştir. Klasik edebiyat mensubu pek çok şair, onun tesirinde kaldığı gibi, Divanını da şerh etmişlerdir. Bosnalı Sûdi (Morkoç, 1994) Surûri ve Şem'i meşhur şâirlerdendir.

Hâfız Divanı Abdülbaki Gölpınarlı tarafından mensur olarak dilimize çevrilmiştir (Şirazi, 1992). "Dilinin sâde, tekellüfsüz ve veciz olması şöhretinin en önemli sebeplerinden biridir" (Yazıcı, 1997:103-106). Farsçayı şiir dili olarak en iyi kullanan şairlerden biridir. Kendisinden önce "gazel söyleyen bütün üstadların meziyetlerini kendinde toplaması sebebiyle gazelleri Fars edebiyatında türünün en gelişmiş örnekleri sayılır" (Yazıcı, 1997: 104). Hafız gazellerinde işlediği duygu ve düşünceleri kendine has bir üslupla nazma dökmüştür. Gazellerde işlenen konular genellikle gazelin ortak konuları olmasına rağmen, "gazellerinin letâfeti, ibârenin icâzı, yalnız kâfiye ve vezne uymak için derlenmiş haşviyâtın bulunmayışı ve duyguların canlılığı bakımından, diğer şâirlerin şiirlerinden üstündür" (Ritter, 1977: 65-71). Dili ve üslubunu birlikte karşılamak üzere "Lisâne'l-ğayb" ünvânı verilen Hâfız'ın şiirleri çok geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Şiirleri uzun yıllar halk arasında hem sevilerek okunmuş hem de "fal-nâme" olarak yararlanılmıştır. Gazellerinde söz konusu olan tasavvufî unsurlar, güzel şiir söylemenin aracı olarak kullanılmıştır. Gazellerinde yer yer hikemî üslubu kullansa da "rindâne" üslup onun karakteristiği olmuştur. Bu üslubun en önemli özelliği halkın söylenti ve eleştirilerine aldırılmadan gönlünce yaşayan, keyfince hareket eden içi ilim ve irfanla dolu olduğu halde halkın arasında halktan biri gibi yaşayan bilge ve erdemli bir kişinin felsefesini yansıtmasıdır. Rind, rıza makamına erdiği için her şeyin ilâhî takdire göre meydana geldiğini bilen, tefviz ve tevekkül eden, şekilde kalmayıp dinin özünü kavramış kâmil bir insandır. Rind acıyı-tatlıyı, iyiyi-kötüyü hoşgörür. Üzüntü ve neşe onun katında aynı karşılanır. Bulduğuna sevinmez, kaybettiğine üzülmez. Rind'e göre dünyanın bir pul kadar değeri yoktur. İlm-i irfân'ı bilir, bâtına vakıftır. Yaptıklarından dolayı hesap vereceğini bilir ama âhîret hesabı ve korkusuyla yaşamını değiştirmez. İçi dışı bir herkes için iyilik düşünen bir insandır. Rind'in bu anlam derinliği ve açılımları sebebiyle hemen her klâsik edebiyat şairi kendini bir rind olarak değerlendirmiştir (Uludağ, 1991: 398-399; Pala, 1989:410).

Hafız-ı Şîrâzi'yi güçlü kılan, şüphesiz onun şiirlerinde kullandığı dil ve üslûbudur. "gaybın dili" olarak da vasıflandırılan Hafız, kendine özgü sembolizmi ile geniş bir kesim tarafından sevilmiştir. Bu tarzı ile her düşünceden insanın duygu ve arayışlarını tatmin eden Hafız, içki sembolliğini tasavvuf sembolüğü olarak da en iyi yorumlayan şairlerdendir.

Değerlendirme konusu olarak seçilmiş olan gazel, Hafız Divanında ilk gazel olarak yer almaktadır. Yedi beyitten müteşekkil olan gazelin vezni hezec bahrinde " (4xmefâilün) vezniyle yazılmıştır. Her beytin sonunda "hâ" çoğul ekinin redif olarak tekrar edilmesi, "âh!" ifadesinin çağrışımı ile şiirde bir hüznün, bir dert, ayrılık, acı, keder vb. aşk derdine düşünlerin sıkça kullandıkları yakınma sözcükleriyle uyumlu olarak kullanılmıştır. Aşk yolunun zor ve tahammülü zor şartları bu vezinle daha iyi örtüşen bir sese dönüştürülerek hoş bir müzikalite meydana getirilmiştir. Söz konusu redifin her beytin sonunda tekrar edilmesi adeta hüznün dolu bir biteviyelik duygusunun verilmesinde etkili olmuştur.

Gazelin matla beyti bir mülemma olup Arap şairi Yezid bin Muaviye'nin bir kıtasından alınan Arapça bir mısra ile başlamıştır. Gazelin makta beyti de aynı şekilde bir mülemma beyit olup birinci mısraı Farsça, ikinci mısraı Arapça'dır. Gazel bir bütün olarak değerlendirildiğinde

şekil olarak adeta bir taşir mantığıyla iki Arapça mısra arasına alınmış bir mülemma görüntüsüyle dikkat çekicidir.

Hafız-ı Şirazî, genel şiir felsefesine uygun olarak bu gazelinde de her düşünceden insanın duygu ve düşüncelerini tatmin edecek bir yol takip etmiştir. Gazel, her okuyanın düşünce ve beklentisine uygun yorum imkânı vermektedir. Hafız'ın gazelde kullandığı kelime kadrosu günlük hayatı karşılamaktan başka, tasavvuf düşüncesini de çağrıştıracak şekilde seçilmiştir. Bu dil tasarrufu beyitlerin anlam çerçevesini genişletme imkânı vermektedir. Hâfız'ın şiirlerinin sevilme sebeplerinden biri de şiiri okuyan her kişinin şiirde kendine ait yaşamın izlerini bulmasıdır. Hafız, bu gazelin bütün beyitlerinde, hemen her devirde aşka düşmüş bir insanın çektiği sıkıntıları, aşkı yaşayan bir insan psikolojisi ve diliyle vermiştir. Mevlana, Yunus Emre, Fuzûlî gibi hemen bütün şâirler insanı insan yapan erdemlerin başında sevgiyi dolayısıyla aşkı sıralamışlardır.

Yunus Emre:

İşidün iy yarenler ışk bir güneşe benzer
İşkî olmayan gönül meseli taşâ benzer”” derken,

Fuzûlî:

"Aşk imiş ne var ise âlemde,
İlim bir kîyl ü kâl imiş ancak" demiştir.

İlk beyitten itibaren yüreğinde aşk taşıyan insanı anlatan gazel, konuyu gerçekçi bir dil ile herkesi içine alacak çerçevede ele almıştır.

İlk beyitle birlikte gözler önüne serilen tabloda tutkulu bir âşık tipi öne çıkar. Ne sergilenen tabloda, ne de çizilen tipte bir fevkaladelik vardır.

Elâ yâ eyyühe 's-sâkî edir ke 'sen ve nâvilhâ

Ki aşk âsân-nümûd evvel velî üftâd müşkilhâ

“*Ey sâkî kadehi döndür kadeki herkese ve bana da sun. Aşk önce kolay göründü. Ancak (zamanla) zorlukları oldu.*”

Tabloda sâkî her zamanki sıradan vazifesini yapmaktadır. Sırayla boşalan kadehleri doldurmaktadır. Tabloda detay olarak mekân tasviri verilmiştir. Ortam her zamanki normal şartlarındandır. Beyitte çizilen tabloda âşık tip ön plândadır. Sahne hareketli bir sahne ile verilmiştir. Tablolarda genellikle iki boyut varken burada üçüncü boyut olarak seslenme ve hareket de vardır. Beyit kahramanın ağzından aktarılmıştır. Kahramanın konuşma tarzından bazı sırlarını keşfetmek mümkün olmaktadır. Beytin olay kahramanı olan âşık kolay sandığı aşk derdine düşünce, bu derdin sıkıntılarına katlanmanın zorluğunu anlamıştır. Aşkın gerçeğini yaşayarak gören âşık, bir panik halinde genellikle de aşk derdine düşenlerin gittiği meyhaneye koşmuştur. Sakiden çabuk olmasını, bekletilmeden kadehinin doldurulmasını ister. Bu durum kahramanın psikolojisini de sergilemektedir. Alkol, dertlerin unutulmasında umut olarak görülmektedir. Bu davranış kalıbı toplumda hemen her zaman karşılaşılan bir durum olup, problemlerini akıl ve iradeleriyle çözemeyenlerin alkole mübtelâ olmalarını hatırlatmaktadır.

Beyitte bu durum ses unsuruyla zenginleştirilerek verilmiştir. Hafız, özellikle bu beyitle birlikte gazelin bütününde, anlam kadar ses ögesine de önem vermiştir. Seslenme edatı ile beraber *Medli Elif* ile aliterasyon yapılmıştır. Dolayısıyla beyit, ses-anlam ilişkisi yanında psikolojik vasıflarla da örülmüştür.

Gerçek hayatın bir kesitini bulduğumuz bu beyit, tasavvufi açıdan da yoruma imkan vermektedir. Beyitte anahtar kelime *sâkî*dir. Gerçek anlamı yanında bir tasavvuf terimi olarak

sâkî, rehberdir, mürşittir. En büyük mürşit de Allah'tır. Derdi veren de devayı verecek olan da "O"dur. derde düşenin, panik ve heyecanla O'na koşması tabiidir.

Masivanın olmadığı *elest* meclisinde aşkı tadan ruh, ete kemiğe büründükten sonra aşkın sıkıntılarını tanımaya başlamıştır. Ruh O'nun yardımı olmaksızın, O'na tekrar kavuşma uğruna çekilen ızdıraplara katlanmanın güçlüğü anlar. Mesnevîde ızdırabını dinlediğimiz "ney" ile, beyitteki âşık aynı dertten muzdariptir.

Her iki tarz yorumun ortak noktasını bulmak mümkündür. *Devr* kelimesi yorumların ortak noktası olmaktadır. *Gelme-dönme* bir devirdir. Bu devretme, kadehin aşıkla sâkî arasında olduğu gibi, meclisin teşkilinde ve sâkînin görevini ifada görülür. Aynı devir, Tanrı katından gelen ruhların tekrar O'na dönmesinde söz konusudur. Bu durum Kur'an-ı Kerim'de (İnna Li'l-lâhi ve İnnâ ileyhi râci'ün) (Bakara suresi 156) ayetiyle ne kadar örtüştüğü görülmektedir.

Be-bû-yi nâfei kâher sabâ zân turre beguşâyed

Zi Tâb-ı ca d-ı müşkîneş çe hûn üftâd der dilhâ

"Sabâ yeli misk kokusu ümidiyle sevgilinin alınına dökülen saçları açınca onun mis kokulu zülfünün kıvrımlarından yürekler nice kanlara boyandı."

Gazelin ikinci beyitine hakim olan duygu ise gurbettir. Aşık gurbette sevdiğinden haber beklemektedir. Haber geciktikçe artan endişe ve yüreğe çöken acıdır. Kolayca görüldüğü gibi buradaki duyguları da hemen her sevdiğinden ayrılanın hissettiği duygulardır. Ancak konu "ney" in ızdırabının da temelini oluşturur. Yani beyit tasavvuf yorumuna da imkan vermektedir.

Gurbet, Türk Edebiyatında da çok işlenen konulardan biridir. Her insan gibi beyitteki aşık da umutla, sevgiliden bir haber beklemektedir. Haberin gecikmesi üzüntüsünün artmasına sebep olmaktadır. Ancak sevgilinin saçlarındaki bürüm ve bükümler o kadar çok ve iç içedir ki saba rüzgârı bile bunların arasından sıyrılıp kurtulamaz. Saba kelimesindeki *vakit* karşılığı, tablomuza hem renk hem de anlam zenginliği vermektedir.

Aynı beyitte tasavvufî yorum şöyle yapılabilir. Kesret içerisinde bocalayan mürit, mürşidinden umutla bir nefes beklemektedir. Beklenen nefesin gecikmesi müridin telaşlanmasına, korkmasına sebep olur. Bu durum, müridin huzursuzluğuna sebep olmaktadır.

Be-mey seccâde rengîn kün geret pîr-i muğân gûyed

Ki sâlik bî-haber neb'ved zi Râh ü resm-i menzilhâ

"(Eğer) Pîr-i muğân sana seccadeni meyle bulaştır derse, (çekinmeden onun dediğini) yap. Ki sâlik menzillerin gelenek ve âdetlerinden habersiz değildir."

Üçüncü beyitte karşılaştığımız tablo birinci beyitle aynı ortamı paylaşmaktadır. Aceleci ve telaşlı bir şekilde meyhaneye koşan aşık, meyhanecilerin kurallarını bilmemektedir. Meyhanede bulunanlardan birisi bu acemi aşığa tavsiyelerde bulunur.

Aceleci misafire, meyhanede pîr-i muganın kurallarının geçerli olduğunu söyler. Oraya gelenlerin bu kurallara, meyhanecinin tavsiyelerine uymak zorunda oldukları öğretilir. Çünkü meyhaneci ömrünü burada geçirmektedir. Kural ve tavsiyelerin hikmetlerini herkesten iyi bilir.

Meyhanelerin bir takım kuralları olduğu gibi tasavvuf dergahlarının da kendilerine has âdet ve erkanları vardır. Mürit dergahın usullerine ve kendisine yapılan telkinlere uymak zorundadır. Elest meclisinde görüp aşık olduğu ilk sevgiliye, masiva arasında ulaşmaya çalışan mürit, müridi sınavarak bir takım değerlendirmelerde bulunur. Bunun sonucu yapılan telkin ve tavsiyelere uymak zaruridir. Mürit buna uygun olarak yola devam eder.

Görüldüğü gibi bu beyitte de hem günlük hayata uygun, hem de tasavvuf anlayışına uygun yorum imkanı vardır. Hafız; dil ve kültüre hakimiyetini, bu ve benzer güçlü söyleyişlerle göstermiştir.

Merâ der menzil-i cânân çe emn ü ayş çûn her dem

Ceres feryâd mîdâred ki ber bendîd malmilhâ

“Sevgiliye giden yolun konaklarında nasıl istirahat edebilir, nasıl zevk ve safaya dalabilirim? Çan yükleri bağlayın diye feryâd edip durmaktadır.”

Dördüncü beyitte gördüğümüz; bir dönüş yolculuğundaki mola görüntüsüdür. Kahraman, burada da oldukça huzursuz ve heyecanlıdır. Kervanı kaçırmaktan korkmaktadır. Dalgınlıkla kervanı kaçırarak olsa, yolculuğu tek başına tamamlaması mümkün değildir. Bu sebeple, heyecanla içerisinde kervanın hareketini ikaz edecek zili beklemektedir.

Hafız, gözlerimizin önünde canlı tablolar oluşturmaktadır. Kişiler bu tabloya tedirgin yolcu psikolojileriyle girmişlerdir. Bu durum, hâlin anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır.

Yaşadığımız dünyayla ilgili olarak yaptığımız bu değerlendirme yanında, tasavvufi düşünceyi de ifade edecek bir yorumlama mümkündür. Yukarıda bahsedildiği üzere, müridin tuttuğu yolda seviye kazanarak ilerlemesi, çeşitli merhaleleri başarıya aşmasına bağlıdır.

Bu durum, sözlü sınav veya mülakat sonucunu bekleyen insanların halinde görmek mümkündür. Yetkilinin ağzından çıkacak bir söz, vereceği bir işaret kişinin geleceğini belirleyecektir. Sevindirici bir işaret, gayeye ulaşma yolunda bir menzil daha kazanmadır. Sevindirici haberi alıncaya kadar müridin yaşadığı ümit-korku dolu heyecanı ifade etmek zordur. Bazı duygular ancak yaşanır, ifade edilemez. Bu korku ve heyecanlı bekleme de bu tür duygulardandır. Bu duygu, müridin vereceği işaretle yerini tatlı bir huzura veya hüzne bırakacaktır.

Şeb-i târik ü bîm-i mevc ü girdâbî çünîn hâyıl

Kucâ dânenîd hâl-i mâ sebük-bârân-ı sâhilhâ

“Kapkaranlık bir gece... Dalga korkusu ve bu derece dehşetli bir girdap. Sâhilde rahat rahat yolculuk eden(hafif yüklü)ler bizim halimizi nereden bilecekler?”

Beşinci beyitte verilen tablo, konuya uygun bir fon üzerindedir. Tabloya hakim olan renk karadır. Bu renk üzüntü ve korkuyu temsil etmektedir. Bu koyu renk atmosferinde verilen girdaplı ve dalgalı deniz, korku ve heyecanı arttıran unsurlardır. Tabloda güç şartlar altında, yok olma korkusuyla kıyıya ulaşmaya çalışanlar yanında, kıyıda, onların bu durumunu rahat bir şekilde seyredenler de görülür. İki grubun durum ve duyguları birbirinden uzaktır. Sahilde olanların, ölüm korkusu yaşayanların hallerini, duygularını, anlamayacakları gösterilmiştir. Bu duygu da yaşanmadan anlaşılacak duygulardandır.

Aynı tabloya tasavvufi açıdan bakacak olursak, şu yoruma varmak mümkündür.

Müridin tuttuğu yol, insanı heba edecek tehlikelerle doludur. Müridler kıyıya ulaşma konusunda ağır bir yükün altına girmişlerdir. Bu yolda olmayanlar çekilen sıkıntıları ve yükün ağırlığını tasavvur edemezler. Masiva arasında ona kavuşma uğruna çekilen sıkıntılar müşahhas bir tablo olarak sunulmuştur.

Heme kârem zi hod kâmî be-bed-nâmî keşîd âhir

Nihân key mâned ân râzî kezû sâzend mahfilhâ

“Sevgilinin muradını gözetmeden kendi isteğime uyup yaptığım her iş, beni(m adımlı rezil) rüsva edip gitti ve nihayet adım kötüye çıktı. Zaten meclislerde söylenip duran sır nasıl olur da gizli kalır?”

Altıncı beyitte görülen tabloda bir mecnun tipiyle karşılaşırız. Cinnetin belirtisi, normal dışı davranışlardır. Kişiyi bu duruma düşüren de çoğu zaman aşktır. Her mahfilde aşkın içine düştüğü gizli sevdâ konuşulur. Mecnunun hali perişan bir vaziyettedir. Onun bu halini görenler de aralarında, gizliden gizliye ondan bahsederler.

Aynı tablo için tasavvufi yorumu yapmak mümkündür. Kişi kendi isteğiyle bir tarikata girer. Muhabbetü'l-lah arttıkça masivadan uzaklaşmaya başlar, buna bağlı olarak artan cezbe, müridin davranışlarını anormal hale getirir. Bu dışa vuran davranış değişikliği aşkı sır olmaktan çıkarır.

Divan şairleri teknik olarak, genellikle manzumelerinin sonunda kendi şiirlerini överler. Bu beyitte de Hafız kendi şiirlerini övmüştür. Her mahfilde konuşulan Hafız'ın şiirleridir.

Huzûrî ger hemî vâhî ez u ğâyib me-şev Hâfız

Metâ mâ telkâ men tehvâ da ı'd-dünyâ ve ehmilhâ

“(Ey) Hâfız, dâimî bir huzura ermek, sevgiliye kavuşmak istiyorsan ondan gâfil olma! Sevdiğine ulaştınca da artık dünyayı bırak! Âlemi terk et!”

Gazelin son beyiti şekil ve anlam itibarıyla, ilk beyitle yakından ilgilidir. Her iki beyitte birer Arapça mısra vardır. Elif her iki Arapça mısra aliterasyonu meydana getiren sestir. İlk beyitin bir seslenme cümlesi oluşturmasına karşılık, son beyit bir şart cümlesi niteliğindedir. Son beyitin ilk mısrası şart ikinci mısrası buna cevap teşkil etmektedir.

Makta beyit tasavvufi açıdan da anlamlıdır. Elest meclisinde görülen ilk sevgiliye dönüş için önerilen çözüm dünyayı, masivayı terk etmektir. Yunus Emre'ye atfedilen *Derdi dünya olanın, dünya kadar derdi vardır* sözü bu meyandadır. Bu bağlamda dünyada huzur arayanlar, dünyanın iş ve dertlerini bırakarak Hafız'ın şiirleriyle huzur bulabilirler. Şiirin bütün beyitlerinde değişen tablolara karşılık, O'na ulaşma mücadelesi veren kişi ve içinde bulunduğu ruh halinin değişmediği görülür. Kişinin arzusuna kavuşma yolundaki korku ve heyecanına bağlı huzursuzluk, bütün gazeli kaplamıştır. Hafız'a göre bu korku ve heyecan, insan dünyayı terk etmedikçe bitmeyecektir.

Gazelin matla ve makta beyitlerinde görülen iki Arapça mısra bir beyit olarak ele alındığında:

Elâ yâ eyyühe's-sâkî edir ke'sen ve nâvilhâ

Metâ mâ telkâ men tehvâ da ı'd-dünyâ ve ehmilhâ

“Ey sâkî kadehi doldur herkese ve bana sun. O'na ulaştığın zaman da artık dünyayı bırak, (dünyayı terk et ve) ihmal etme!”

Şeklinde bir ifadeye dönüşmektedir. Gazele şekilsel bir bütünlük içerisinde bakılacak olursa:

Elâ yâ eyyühe's-sâkî edir ke'sen ve nâvilhâ (Matla Beyit I. mısra Arapça)

..... (Farsça beyitler)

..... (Farsça beyitler)

Metâ mâ telkâ men tehvâ da ı'd-dünyâ ve ehmilhâ (Makta Beyit II. mısra Arapça)

Taştir mantığıyla yazılmış bir mülemma görünümündedir. Gazel bu konu ve şekil özelliğiyle birlikte değerlendirildiğinde kendine özgü bir kompozisyona sahip olduğu görülmektedir. Gazelin girişi, gelişmesi ve sonuç bölümleri vardır. Mülemma olan matla beyit giriş, yine mülemma olan makta beyit sonuç, aradaki Farsça yazılmış beş beyit ise gelişme bölümü gibidir. Matla ve maktan iki Arapça mısra arasında Farsça olarak yer alan beyitlerde ifade edilen konu ve mazmunlar olayı detaylandıran bir niteliktedir. Matla beytin Arapça mısrasında şair muhataba şöyle yakarır: *Ey Sâkî! Şarap kadehini dolaştır ve onu bana sun! Sâkî bu isteğe cevap olarak; makta beytin Arapça ikinci mısrasında şöyle cevap verir: Sevdiğine ulaştınca da artık dünyayı bırak! Âlemi terk et!*

TARTIŞMA VE SONUÇ

Klâsik edebiyatı nazım şekillerinden Hafız'a ait bir gazel günümüz diliyle değerlendirilmiştir. Günümüzde alt yapı donanımı olan pek çok metin şerhi anlayışı mevcuttur. Modern ve klâsik yaklaşımların birlikte kullandığı yöntemlerin sadece şiiri açıklamadığı, şiirin arka planı ve sanat eserinin oluştuğu sosyolojik ve psikolojik zemin gibi şiiri oluşturan etmenlerin hepsinin birlikte görülmesini sağladığı da bilinmektedir. Bu çalışma ile *hâsılın husûlü, mahsulün tahsili iledir* diyerek klâsik Türk edebiyatı metinlerinde modern ile geleneksel şerh anlayışının birlikte uygulanması durumunda, sanat eserinin daha kapsamlı ortaya konabileceği değerlendirilmiştir.

KAYNAKÇA:

- Morkoç, Y. (1994). *Sûdî-i bosnavî'nin şerh-i dîvân-ı Hâfız'ı*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Pala, İ. (1989). *Ansiklopedik divan şiiri sözlüğü* (Cilt:1). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Ritter, H. (1977). *Hâfız*, (C.5/1), İslam Ansiklopedisi. İstanbul: MEB Yayınları.
- Şirâzî, (1992). *Hâfız divânı*. Gölpınarlı, A. (Çvr.). İstanbul: MEB Yayınları.
- Uludağ, S. (1991). *Tasavvuf terimleri sözlüğü*, İstanbul: MEB Yayınları.
- Yazıcı, T. (1997). *Hâfız-ı Şirâzî*, (Cilt: 15), *Tdv İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: MEB Yayınları.

EXTENDED ABSTRACT

As it is known, one of the important subjects of our literature is the question of understanding and explaining a poem. The lack of a common approach and method, especially in text evaluation and explanation, has led many researchers to search for new ones. While some of today's literary exploration studies continue in the style of traditional text annotation along the line of Ali Nihat Tarlan, some of them are the text annotation studies made in the style of Mehmet Kaplan by using today's literary theories. From the theories of approach to various texts, it is seen that the problem is basically in a dilemma called traditional and modern. However, in the context of classical literature, studies close to the method of modern text analysis have not become widespread enough. For this reason, a commentary method an, which uses traditional and modern commentary approaches in classical Turkish literature text commentary studies, could not be established.

The change and renewal in Turkish social life after the Tanzimat period has developed and spread over time and has been effective in all areas of society. This current which affects the society in almost every field has been welcomed in one part of the society and has caused the formation and development of the reflex to resist change in some part of the society. One of the innovations brought by Westernization to our society is that it can lead to ongoing social debates and polarizations in the context of the innovative-traditionalist emerging in the social, political and cultural sense. While it is observed that the debates on the axis of old-new or traditional-modern which started in literature during the Tanzimat period have continued until today, it is possible to say that the intensity of the debates on art-literature is high.

As it is known, the works of understanding and explaining the text in the traditional structure have been called as *commentary*. Commentary in the dictionaries in general, explanation, separation, disclosure, is a word that means clear explanation. As a term, it is called a book written by explaining the phrase of a book word by word. It has been created as a product of an effort to understand and explain religious texts more accurately.

Hafiz-i Shirazi is one of the important Iranian poets who influenced the poets of Classical Turkish Literature. XIV. The poet who lived in the 16th century (Ö.1390) did not lose anything after his death. Hâfiz was one of the most popular poets in Islamic geography. His superior ability to say poems with a depth of meaning has been one of the reasons why people in every pasture are loved. After the death of Hâfiz-ı Şîrâzî, around 400 ghazals were brought together by his lovers and his famous divan was formed. Hâfiz Divanı was taught in Ottoman and Iranian madrasas for centuries and many commentaries were written on it. With these qualities, Hafiz Divanı has been read and loved by every segment. Although he uses occasional mythical style in his ghazals, “rindâne” style has been his characteristic. The most important feature of this style is that it reflects the philosophy of a wise and virtuous person who lives like one of the people among the people even though it is full of knowledge and wisdom, who live in their hearts regardless of the rumors and criticisms of the people. Rind is a perfect person who knows that everything has occurred according to divine appreciation because he has attained the authority of conscience, that he consents and puts his trust in, and that he does not remain in the way but grasps the essence of religion. Rind tolerates pain-sweet, good-evil. Sadness and joy are met the same on his floor. He's not happy to find it, he's not upset about losing. According to Rind, the world has no value as a stamp. Knows the knowledge of knowledge, the foundation is battı. He knows that he will account for what he has done, but does not change his life with the account and fear of the hereafter. He is a person who thinks of goodness for everyone inside and outside. Because of Rind's depth of meaning and expansions, almost every classical literary poet considered himself a rind. Hafiz-ı Shirazî, in accordance with the general philosophy of poetry, followed a path that would satisfy the feelings and thoughts of people from every thought in this ghazal. Gazel gives the opportunity to comment in accordance with the thoughts and expectations of every reader. Hafiz's vocabulary used in ghazals was chosen to not only meet daily life, but also to evoke the idea of Sufism. Hâfiz Divanı was translated into Turkish by Abdülbaki Gölpınarlı as a prophet. “One of the most important reasons for his fame is that his language is plain, monopoly and terse.” He is one of the best poets who use Persian as a poetic language. Before him, ell Ghazals are considered to be the most advanced examples of his kind in Persian literature because all the masters who sing ghazal have gathered their merits. ”Hafiz ghazals poured their feelings and thoughts into a unique style. Although the subjects covered in the ghazals are generally the common subjects of the ghazal, “the ghetto of ghazals is superior to the poets of other poets in terms of the vitality of emotions and the lack of hashtiat compiled to comply with the poet and the teller. Hâfiz's poems, which were given the title of â Lisâne'l-ğayb üzere to meet the language and style together, spread over a wide geography. This language saving gives the opportunity to extend the meaning frame of couplets. One of the reasons that Hâfiz's poems are loved is that every person who reads the poem finds the traces of his own life in the poem. Hafiz, in all couplets of this gazel, has given the problems suffered by a person who has fallen in love in almost every period, with the psychology and language of a living human being. Almost all poets like Mevlana, Yunus Emre and Fuzûl listed love and therefore love at the beginning of the virtues that make human beings human. In this study, an ode of Hafiz, one of the classical verse forms of classical literature, was evaluated in today's language. Today, there are many text commentaries with infrastructure. It is also known that the methods used by modern and classical approaches can not only explain poetry, but also the factors that make up poetry such as the background of the poem and the sociological and psychological ground where the work of art is formed. In this study, it has been evaluated that if the understanding of modern and traditional annotation is applied together in classical Turkish literature texts, the work of art can be put forward more comprehensively by saying hus the product of production is with the collection of the crop.